

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
імені ІВАНА БОБЕРСЬКОГО
Кафедра стрільби та технічних видів спорту

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри СтаТВС

_____Виноградський Б.А.

«__20__»_____08_____2024__ року

Лекція № 1

вибіркової навчальної дисципліни

СТРІЛЕЦЬКИЙ СПОРТ

для студентів II курсу факультету педагогічної освіти

денної форми навчання

галузь знань: 01 – Освіта/Педагогіка

спеціальність: 017 «Фізична культура і спорт»

освітня програма: «Фізична культура і спорт»

перший бакалаврський рівень

Львів,

2024-2025 навчальний рік

«Поява та розвиток стрілецьких видів спорту»

«Зародження та розвиток спортивної стрільби в Україні»

Навчальні та виховні цілі. Ознайомити з історичними аспектами зародження та розвитку стрілецьких видів спорту у світі. Висвітлити основні етапи та рушійні сили розвитку стрілецьких видів спорту. Показати позитивний вплив спорту на розвиток суспільства.

Навчальні питання і розподілення часу

Вступ – 5 хвилин.

1. Історія виникнення стрільби та її окремих видів – 25 хвилин.
2. Стрілецькі види спорту на міжнародній арені та в програмі олімпійських хігор – 25 хвилин.
3. Досягнення українських стрільців – 25 хвилин.

Заключення та відповіді на запитання – 10 хвилин.

Навчально-матеріальне забезпечення

Фото відеоматеріали, плакати.

Навчальна література

1. Виноградський Б. Теорія і методика спортивної стрільби з гвинтівки : навч. посіб. / Богдан Виноградський, Андрій Демічковський. – Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2021. – 168 с.

2. Виноградський Б. Теорія і методика спортивної стрільби з пістолета : навч. посіб. / Богдан Виноградський, Андрій Демічковський. – Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2022. – 169 с.

3. Пятков В.Т. теорія і методика стрілецького спорту, Львів 1999 р. підрозділ 1.1. 5-12 сторінки.

4. Демічковський А.П. Показники техніко-тактичних дій кваліфікованих спортсменів у стрільбі з пневматичної гвинтівки. Теорія та методика фізичного виховання. –Харків: 2019. Науково-методичний журнал, том 19, №4, с.186-192.

5. <http://www.shooting-ukraine.com>

6. <http://www.issf-sports.org>

7. <http://www.pzss.org.pl>

Історія виникнення стрільби та її окремих видів

У стародавні часи, ще до нашої ери первісні люди змушені були вдосконалювати засоби знаряддя праці для того, щоб полювати, захищати себе та свою громаду, так винайшли перші види метальної зброї, тобто пращу (сама давня праща була знайдена в XIV ст. до н.е., в гробниці Тутанхамона), потім послідовно дротики, списи.

Найдавніші згадки про лук датуються орієнтовно 10 до 5 тисяч років до н.е. в епоху мезоліту, тому можемо рахувати, що в цей час і був винайдений лук. Найдавніші наконечники для стріл було зроблено з каменю, віком 64 тисяч років. Наконечники до стріл починали виготовляти різної форми та матеріалу, в подальшому кам'яні витісняються залізними. В першу чергу його використовували для полювання, риболовлі, а в подальшому, і для військових цілей. В Стародавньому Єгипті одні з найперших серед країн застосували луки, як масове озброєння.

Надалі розвиток лука відіграє надзвичайну роль, без його участі не проходить жодна битва, починаючи з стародавнього світу, і до середньовіччя. Одна з найвідоміших перемога, що описані в історичних джерелах, битва при Азенкурі в 1415 році 5700 англійських лучників зіткнулися з 25 тисячами французьких лицарів.

Змагання на влучність є найбільш старовинними з спортивних вправ, а мистецтво влучної стрільби найдавнішим. Древні вояки під час свят змагалися в силі, спритності, верховій їзді обов'язково у влучності, будь це метання каміння з пращі, або стрільба з лука. В VI-VII ст. до н.е. на території сьогодношньої Європи були розповсюджені бронзові наконечники стріл, які були витіснені пізніше наконечниками з заліза.

З метою підвищення ефективності стрільби з лука вдосконалювалася матеріальна частина, виникли елементи тренування, а потім і змагань в прикладному значенні. Під час проведення перших спортивних змагань стрільба з лука була вже настільки популярна в світі, що включалася в програму Олімпійських Ігор.

Цікаві факти про стрільбу з лука: Достовірний рекорд дальності польоту

стріли зі спортивного лука, 450 м, був встановлений секретарем турецького посольства в Англії в середині XVIII. Найдавніший задокументований факт, що в 3 ст. до н.е. на Іграх в Понтійському місті Херсонесі, олімпійський лучник Анаксагор (з міста Ольвія), переміг по дальності стрільби з лука, випустивши стрілу більш ніж на три стадії (3 стадії=534 метри).

В XV ст. лук витісняє арбалет котрий винайшли в Китаї, та не задовго в XVI ст. і арбалет в подальшому потісняється місцем ручній вогнепальній зброї. В Китаї в X столітті винайдено чорний димний порох, в переважній більшості використовувався для феєрверків, далі про цей винахід дізналися араби та монголи. Перший зразок вогнепальної зброї, так звана «модфа» використовували араби.

В Європі порох з'являється в XIII ст., після того, як Марко Поло привіз його з своєї далекосхідної експедиції. В подальшому пороху знаходять нове застосування, де вже в XIII-XIV ст. створюються перші зразки вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя володіє великими перевагами над луком і арбалетом по силі, дальності стрільби, а потім після вдосконалення ствола, і по влучності. Перші зразки вогнепальної зброї були гладкоствольними, заряджалися з дульної частини з допомогою шомпола. Порох підпалювали за допомогою гнота. Такі рушніці називались аркебузами і мали калібр від 20 до 30 мм. Далі йде вдосконалення, науково-технічний прогрес, було вдосконалення запалювальний пристрій, впроваджено захист для очей під час стрільби з мушкетів. Балістичні якості поліпшувалися з 70 років XVI зброяр з міста Ньурберг виготовив першу в Європі нарізну рушніцю.

Було винайдено кремнієвий запал французом ЛеБурже.

В середині XIX століття було винайдено нову за принципом кулю, паперова гільза з непромокаючого паперу, куди засипали порох та кулю. Тому рушніці котрі були розроблені під нову кулю мали велику перевагу пред гладкоствольними, тому, що були ефективнішими на втричі більші дистанції.

Таким чином зароджувався стрілецький спорт, який в процесі еволюційних змін розподілився на три види: стрільбу з лука, стендову стрільбу та стрільбу

кульову.

Перші святкові змагання проводилися у Швейцарії ще в 1452 році у стрільбі на влучність. З того часу проводяться національні свята зі стрільби, стали згодом щорічним чемпіонатом країни з усіх видів стрілецької зброї. Перші змагання у стрільбі з гвинтівок проводилися в Швейцарії в 1842.

У Франції перші товариства зі стрільби з вогнепальної зброї були засновані в 1449 році. Перші змагання було проведено в 1864 році, до кінця XIX століття їх нараховувалося 900.

У Німеччині одним з перших в історії стрілецького спорту зафіксовано турнір в Аугсбурзі в 1432 році але лише в 1862 році у Франкфурті на Майні відбулося національне стрілецьке свято. До 1884 року налічувалося 712 спілок, котрі об'єднували 60 тисяч стрільців.

В Англії стрілецькі товариства були започатковані в 1859 році, перші змагання було проведено в 1860 році.

В Сполучених Штатах Америки «Товариство національної стрільби Сполучених Штатів» організувало перші змагання в 1873 році. Стрілецькі товариства були організовані в кожному місті, селищі та налічували сотні тисяч стрільців.

Перші казнозарядні магазинні гвинтівки центрального бою використовувались у змаганнях, навіть таких як Олімпійські Ігри. В програму Олімпійських Ігор входили різні стрілецькі вправи. Від Олімпіади до Олімпіади програма змінювалась, ускладнювалась, приймаючи більш досконалі і сучасні форми.

Так на перших ОІ в 1896р. в Афінах (Греція) учасники змагались в стрільбі з армійської гвинтівки на 200 і 300 м; з пістолета на 25 м, з револьвера на 30 м. Також в 1900 році вперше до програми було включено стрільбу з лука, виконувалося 4 вправи: «Кордон Дор» (дистанції 50 та 33 м), «Шапеле» (дистанції 33 та 50 м.), «Аля ерш» (для чоловіків), «Аля пірамід» (для чоловіків).

Одним з ініціаторів включення змагань з кульової стрільби у програму Олімпійських Ігор був П'єр де Кубертен. Сам був семиразовим чемпіоном Франції зі стрільби з пістолета.

А з 1897 року проводилися Чемпіонати Світу.

Зародження і розвиток спортивної стрільби в Україні

За козацької доби лук значною мірою поступився місцем ручній вогнепальній зброї, але у середовищі запорожців зберігався практично до кінця існування Січі (це підтверджують і тогочасні малюнки козака «Мамає»). Щодо стрільби з луку, то вправний стрілець міг випустити за хвилину до 20 стріл на відстань до 300 кроків.

Серед провідників запорозьких козаків шанувальниками луку були Д. Байда-Вишневецький (зображений на портреті з луком і стрілою в правиці) та особливо П. Конашевич-Сагайдачний. Останній навіть мав козацьке прізвисько, що походило від татарської назви шкіри дикого козла, котрою обшивались спеціальні пристрої — «колчани» для збереження стріл (згодом «сагайдаками» називали самі ці пристрої). Для носіння лука використовували налуч, що повторювала форму половини лука. У сагайдаці зберігалось три десятки стріл.

У XIV-XVI ст. у військовому мистецтві європейських країн почалася нова епоха - поширився порох і нова стрілецька зброя. Це був переворот, який привів до кардинальних змін у способах ведення воєнних дій та організації армії в цілому. Не оминув цей процес і українські землі, де саме в цей час відбувалося формування запорізького козацтва. І вогнепальна зброя використовувалася в переважній більшості, як військове знаряддя.

Козацтво стало тією силою, яка надовго припинила татарсько-турецьку агресію на землі сучасних України, Польщі та Росії. Як відомо, запорозькі козаки були хоробрими і досвідченими воїнами, про які знали далеко за межами Східної Європи. Не останню роль у цьому зіграла і зброя, якою користувалися запорожці.

Ручна вогнепальна зброя була серед козаків найбільш поширеною. Розвивалася вона в Україні за тією ж схемою, що і в європейських країнах - від примітивної пищалі до вдосконаленої фузії з кремінно-батареїним замком. Про домінування у козаків саме вогнепальної зброї часто писали їх сучасники - папський посол Карло (Кароль) Гамберіні (2 половина XVI ст), французький інженер Гійом Левассер де Боплан (XVII ст), польський письменник Шимон

Старовольський (1 пол.XVII в), київський воєвода Адам Кіщель (Кисіль) (1 половина XVII ст) і ін.

Археологічним найпримітивнішим зразком нового виду зброї було **КИЙ ЗАЛІЗНИЙ**, який з'явився ще в XIV столітті. Він представляв собою металеву трубку, укріплену на довгастій дерев'яній основі. Заряджали кий через дуло, а порох підпалювали через отвір в казенній частині зверху.

З часом, з середини XV ст, на гаківницях з'являються полиці для пороху, а затравочні отвори проробляли вже не зверху, а збоку на стовбурі. Жердина замінюється на більш зручні ложі й приклад з дерева, а гаки під стовбурами поступово зникають тепер їх функцію виконує приклад, що упирається в плече стрільця. Порох вже запалювали гнотом не вручну, а за допомогою S-подібного важеля - серпентину (від лат. «Серпенс» - змія). До одного його кінця приєднували гніт, а на другий натискали і тоді гніт торкався запалу і запалював її. В кінці XV ст з'явився пружинний фітільний замок, в якому важіль з гнотом - курок-жагра наближався до запалу за допомогою попередньо стиснутої пружини.

Застосування фітільного замку було значним кроком у розвитку ручної вогнепальної зброї. Завдяки простоті і надійності конструкції фітільні замки використовувалися українськими козаками практично до кінця XVII ст.

У другій половині XV ст в у Східній Європі назва «гаківниця» поступово витісняється і замінюється новим терміном - **«Аркебуза» або «аркебуз»**. Деколи називали їх півгаківницями. Більшість дослідників вважають, що «аркебуза» це спотворений варіант німецького слова «хакенбюхзе» - «рушниця з гаком», «гаківниця».

Як би там не було, але під аркебузою в XV-XVI ст розуміли дульно-зарядну рушницю з фітільними замками, а в XVII столітті - переважно мисливська нарізна колісцева рушниця зі складним (багато профільним) «німецьким» прикладом з спусковою скобою з виїмками під пальці. Калібр аркебузи XVI ст коливався від 13 до 18 мм. Убивча сила становила 50-70 кроків, а дальність залпового вогню доходила до 120 м. Аркебуза легко пробивала металевий обладунок. Вважається, що 16 мм аркебузою

вистрілювали 20 г кулю з початковою швидкістю близько 300 м/с.

Вже в першій половині XVI ст аркебузи поступово витісняються новим видом ручної вогнепальної зброї - **мушкетом**. Мушкет – це важка (7-10 кг) фітильна рушниця (калібр, в середньому, дорівнював 22-23 мм), оснащена сошкою-підставкою (гевергабель, форкета), яку під час стрілянини встромляли нижнім загостреним кінцем у землю. Мушкети могли вистрілювати 50-55 граміві кулі з початковою швидкістю понад 500 м/с, а дальність їх залпової стрільби досягала 200-240 метрів.

У першій половині XVII ст у шведській армії короля Густава II Адольфа Васи (Вази) (1611 - 1632) вперше з'явилися полегшені мушкети без сошки, забезпечені колісцевим замком.

В Україні колісцеві мушкети використовувалися рідше через їх відносно високу вартість. Але зате поширені вони були, в основному, серед офіцерів і солдатів найманого війська Речі Посполитої (половина «Жечпосполіта Обойга Народув»). Не виключено, що такі рушниці в якості трофеїв могли використовувати і запорожці. Щодо мушкетів в цілому, то вони були досить поширені і служили серед козаків. В основному це були фітильні мушкети або ж рушниці з крем'яними замками. Наприклад, козак з мушкетом часто зображався на полкових і сотенних прапорах (хоругвах) Гетьманщини, гетьманських печатках (Богдана Хмельницького, Івана Мазепи та ін.).

Тривалий час у XVII ст козака кавалерія користувалася також короткими рушницями – колісцевими бандолетами, а в XVIII ст в козаки могли застосовувати **мушкетон-рушниці**, ствол яких закінчувався лейко образним розтрубом для стрільби дробом або картечню на малих дистанціях (в ближньому бою). Часто для мушкетону застосовували й іншу назву - **тромбон (тромблони)**, з-за зовнішньої схожості їх з сигнальної трубою. Але найчастіше під тромбоном розуміли вогнепальну зброю з розширеним стволом, що мало малі розміри, наближені до пістолетного.

Ручна вогнепальна зброя в тих часах була важка й займала багато місця. Повне зпорядження мушкетера в XVII ст виглядало так: мушкет, форкета, порохівниця на два фунти пороху, стемпель, яким прибивали порох, крайцар,

що ним прочищували цівку мушкету, три звисні пушки або дерев'яні ладівниці з покришками, звичайні набої, мішок із тридцятьма кулями і гнотом на 15 сажнів завдовжки, до того ще шабля при боці й сокирка за поясом.

У XVII-XVIII ст серед українського козацтва велике поширення отримала ручна короткоствольна вогнепальна зброя (для стрільби з однієї руки) - **пістолети**. В Європі вони поширилися ще в 1520-1530 рр. (хоча і прийнято вважати, що фітильний їх прототип з'явився близько 1460 р.).

Щодо пістолетів поширених серед запорожців, то у них у вживанні були, в основному, східні пістолети. У другій половині XVIII ст цебули, переважно, турецькі (у турків пістолет званий «**Табанджа**»), балканські (англійці з-за характерної форми рукояті прозвали їх «**РЕТ-Тейллістл**» - пістолет «щурячий хвіст») і левантійський пістолет з характерним багатим східним орнаментом на металевих частинах.

У Гетьманщині XVII-XVIII ст пістолетами часто були озброєні представники козацької старшини і не тільки у репрезентативних цілях, але і під час боїв.

Початки стрілецького спорту в Україні сягають середньовіччя: у містах Західної України існували так звані «куркові братства» міщан, які щороку змагалися у стрільбі (переможець ставав «курковим королем»). Малокаліберна стрільба й змагання відбувалися з 1900-их рр. у Галичині (у«Соколі»), як також

у деяких містах Центральної і Східної України.

Ручна вогнепальна зброя – це невід’ємна і дуже важлива складова нашої матеріальної культури, яка відображає не тільки науково-технічний рівень держави, але є також цінним джерелом для вивчення історії та культури запорізького козацтва та українського народу вцілому.

Лекцію розробив викладач

Демічковський А.П.

Обговорено на засіданні кафедри стрільби та технічних видів спорту

Протокол № _____ від _____ 20__ р.